

Magnar Åm

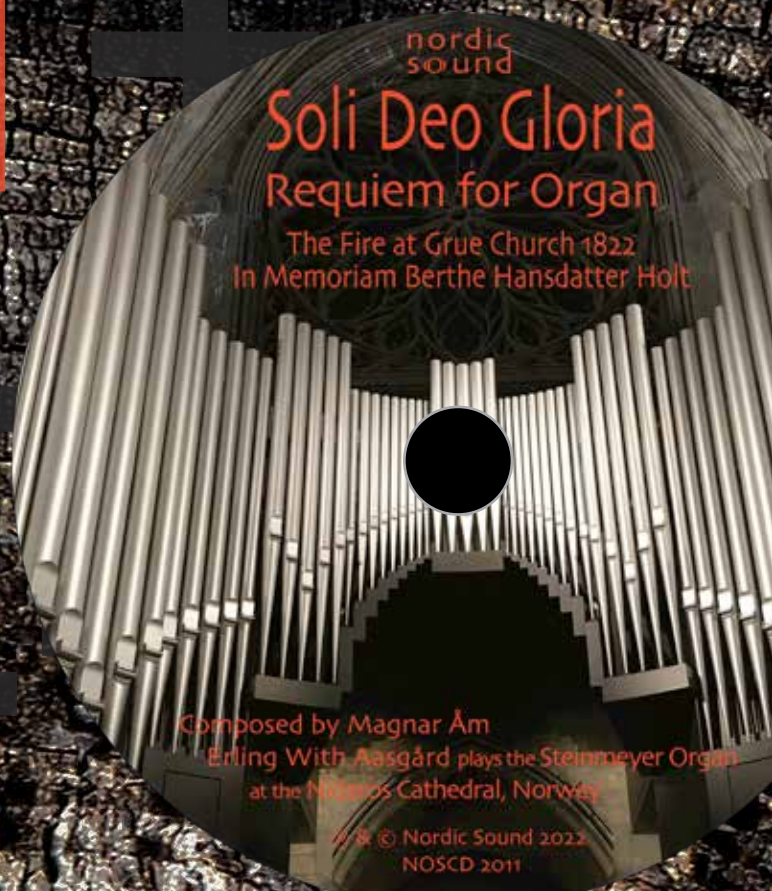
Soli Deo Gloria

Rekviem for orgel

Grue kirkes brann 1. pinsedag 1822

Til minne om Berthe Hansdatter Holt

Organist: Erling With Aasgård

Composed by Magnar Åm
Erling With Aasgård plays the Steinmeyer Organ
at the Nidaros Cathedral, Norway

Et Guds under

“Det var meininga at a Berthe skulle gå teill kjærka denna dagen,
meinn dom var så fattige at a itte hadde sko å ha på beina,
så ho brann itte inne.

Detta vart i bigda sett på som eitt Guds under”.

Karoline Berg (1902-1999)

Fra opptak på kasset 1995

Hellige Ånd, vår livgiver,
vi takker og lovpriser deg.
Du kom med din ild over disiplene pinsedag
og ga dem visdom og kraft.
Vi ber deg:
Hold troen og kjærligheten brennende blant oss,
så vi frimodig forkynner evangeliet om
Jesus Kristus, vår Herre,
han som med deg og Faderen lever og råder,
én sann Gud fra evighet til evighet.
Amen.

“Er je itte fin nå?”

“Er je itte fin nå?” sa 24 år gamle Berthe Elisabeth, datter til lensmann Rolsdorph, til nabokona Olea og svingte seg rundt med den nye fine hvite kjolen hun hadde fått om morgenen på pinsedagen før de skulle dra til kirken. “Jo nå er du så fin så du godt kunne stå brur”, sa Olea. 1)

Tre kilometer lengre øst oppe i Vellingroa, hvor husmannsplassene til de store gårdene på flatbygda lå, hadde også Berthe på *pladsen Holtet under Grinder gaard* tenkt seg til kirken, men skrekk og gru - de grove og slitte vinterskoene kunne hun da slett ikke gå med og noen andre sko hadde hun ikke.

Årene etter Napoleonskrigen var preget av mye nød og fattigdom og sko til sommerbruk var en unødvendig kostnad for ei husmannskone. Om sommeren gikk de “bærføtt”. Det tok noen dager før trælen under føttene ble harde nok, men etter en stund tenkte en ikke så mye på det. Men å gå til kirken uten sko gikk da slett ikke an, det fikk være med det, selv om skikken i bygda var at alle skulle møte opp på denne viktige dagen for folk og kirke.

Kontrasten kunne ikke vært større mellom to “Berther” som hadde tenkt seg til kirken og dagen endte svært forskjellig for de to. Den ene ble kvalt av røyk og brent av ild og tjære i trengselen i trappa til galleriet i kirken og den andre berget livet på grunn av stor fattigdom.

Spådommen

I følge et gammelt sagn i bygda skulle kirken forgå en pinsedag. *En gammel spåkone, som døde for noen år siden, talte meget om dette sagn.* 2) De fleste tok dette med stor ro, selv om vårflommen i elva Glomma hvert år gravde ut store deler av tomta som kirken sto på. Den gamle prestegarden “Grof”, som hadde gitt navn til bygda, var allerede tatt av elva og kirken lå bare 50 meter fra elvekanten i 1822.

Min bestemor og oldemor forteller

Historien om Berthe, som ikke kunne gå til kirken 1. pinsedag i 1822 fordi hun ikke hadde sko å ha på beina, fortalte min oldemor Kaja Olsdatter Bækken meg en gang tidlig på 1960-tallet da jeg som liten gutt var med mine besteforeldre på besøk hos henne på Bækka i Vellingroa. At stor fattigdom skulle bli redningen for min tipp-tipp-tippoldemor Berthe gjorde sterkt inntrykk på meg, men jeg tvilte på at det fantes en Gud som hadde reddet henne mens han lot 116 andre omkomme i kirkebrannen.

Bestemor Karoline, datter til Kaja, kom ofte tilbake til denne historien sammen med mange andre gamle fortellinger som var preget av et hardt liv i stor nød og fattigdom. Grunnen til at jeg har historier fra så langt tilbake i tid er at datter til Berthe, Karen Nilsdatter som ble kalt for “Haultgamla”, levde et langt liv fra 1821 til 1909 og kunne derfor fortelle om sine livserfaringer til etterkommerne. Karen var også særdeles god til å lokke på kuene, noe som gikk i arv til både min oldemor og bestemor. Den interesserte kan lytte til viser og kulokk på utgivelsen *Sjugurd og Trollbrura. Sangtradisjonen fra Solør, Odal og Finnskogen*.

Fortellingen om Grue kirkes brann har fulgt meg siden, og etter å ha blitt kjent med komponisten Magnar Åm, bestemte jeg meg for å spørre han om han ville skrive en komposisjon for orgel til minne om Berthe og brannen i Grue kirke. Heldigvis fikk jeg støtte fra *Det Norske Komponistfond* så Åm kunne gå i gang med komponeringen høsten 2019.

Så her er “Soli Deo Gloria”, “Gud alene æren”, som er inskripsjonen på kirkeklokkene i den nye Grue kirke som ble innviet i 1828. Jeg håper at du vil få stor glede av denne flotte musikken som uttrykker både sorg og smerte, håp og glede.

Ove Åsmund Berg, Holt, Vellingroa, 14. Februar 2022.

1) Fra Grueboka bind II s. 571.

2) Kristian Østberg. Kirkebrannen i Grue 1822, s 5. Fra Hesselbergs “Forerindring”.

Foto s.4: Holmenkollen kapell, Jon Eeg / NTB.

Soli Deo Gloria

Verket er bestilt av plateselskapet Nordic Sound ved Ove Berg, tipp-tipp-tippoldebarn til Berthe Hansdatter Holt. Bestillinga er støtta av *Det Norske Komponistfond*, og verket skal urframførast 28.5.2022, ved 200-årsminnet om den katastrofale kyrkjebrannen i Grue kyrkje 26.5.1822. Bakgrunnskunnskap om hendinga er henta frå Peter Wessel Zapffe si bok *Lyksalig Pinsefest* og Ove Berg si forteljing, slik den har vore munnleg overlevert til han gjennom slektsledda etter Berthe Hansdatter Holt. Dei gamle kyrjeklokkene smelta i brannen. Men restane av dei vart støypte inn i dei nye klokkene. Og på desse står inskripsjonen: *Soli Deo Gloria*. Registreringsforslaga er utarbeidde ved hovudorgelet i Nidarosdomen, men aktuelle organistar kan sjølvstapt justere dei i samsvar med tilgjengelege stemmer ved framføring på andre orgel.

Fylgjande koralar er fletta inn i den fritonale veven:

Franz Schubert: Heilig, heilig, heilig (Zum Sanctus frå Deutsche Messe, 1826-1827)

Louis Bourgeois: Gjer døri høg (1551)

Norsk Folketone (Nordmøre): Hos Gud er evig glede

Magnar Åm

I Strålende er dagen. Altfor strålende.

Der er eit lys over denne pinsedagen. Temaet “Heilig, heilig, heilig” av Schubert blir introdusert, liksom langt borte frå, frå ei anna tid, faktisk frå den tida kyrkja brann. Men det peikar kanskje også på eit eksistensplan bortanfor tid.

II Frå alle heimar kjem dei. I sine finaste klede.

Satsen har eit preg av folkeleg dans til musikk av gamle blåseinstrument. Her er Schuberts tema liksom vove inn i den nærverande tilstrøyminga av lett trippande, forventningsfulle kyrkjefolk.

66 II: Frå alle heimar kjem dei.
I sine finaste klede. $\text{♩} = 70$ I

M. Komb. 3 I

P.

The image shows a musical score for three staves: Treble (M.), Middle (M.), and Bass (P.). The title is 'II: Frå alle heimar kjem dei. I sine finaste klede.' with a tempo marking of quarter note = 70. The score starts at measure 66. The Treble staff has a series of eighth notes with triplets. The Middle staff has a 'Komb. 3' marking and then a first ending bracket. The Bass staff has rests.

III Gjennom den låge døra. Inn i det tronge mørket. Likevel lyse til sinns.

Eit mørkare preg har kome til, med litt diffust oppfatta tonehøgder. Som kontrast til dette ligg Louis Bourgeois sin melodi “Gjer døri høg” frå 1551 i det fjerne. Den representerer eit lys i forhold til det dunkle hovudpreget på satsen. Samtidig set den fingeren på det noko diffust skurrande forholdet mellom ei inkluderande og ei ekskluderande kristendomsforkynning, og ikkje minst den fatale rolla dørene spelte då brannen braut laus: dei vende innover, som skikken var, og vart dermed uråd å opne då menneskemassen i panikk pressa på for å kome ut.

171 I

M. I

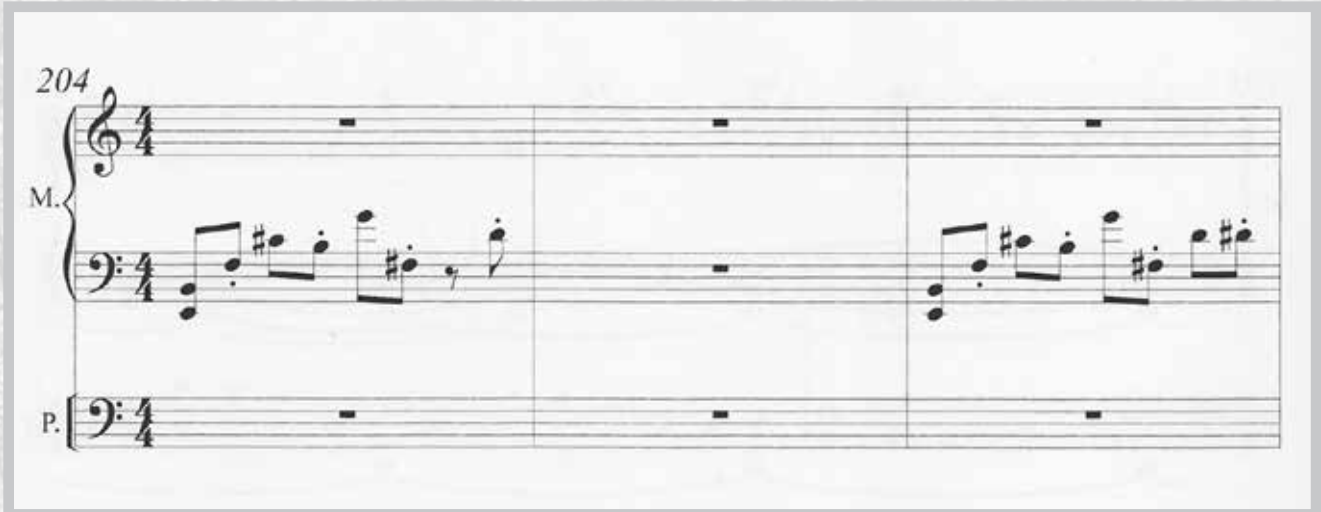
P.

The image shows a musical score for three staves: Treble (M.), Middle (M.), and Bass (P.). The score starts at measure 171. The Treble staff has a series of eighth notes. The Middle staff has a first ending bracket. The Bass staff has a series of eighth notes.

IV

Ein Ezekiel-tekst om turre beinknokar som får liv på dramatisk vis, ei preik som malar ut det stormande pinseunderet, og ein salme med dommedagsmotiv skaper uro i forsamlinga.

Med ein noko brutal bass får den korthogne rytmikken og dei små vridde minningane om “Heilig, heilig, heilig” eit preg av makaber skildring, i tråd med bibelteksten om turre beinknokar, prestens utmalande preike om pinseunderet og dommedagssalmen som Zappffe skriv om i si bok.

Musical score for measure 204, featuring a dramatic bass line in the piano part. The score is in 4/4 time and includes staves for M. (Melody) and P. (Piano).

V Kva skjer? Lysglimt. Logar.

Her vil eg gjerne at lyttaren kan kjenne seg som om ho/han er til stades i kyrkja pinsedagen i 1822, der smell og logar kjem frå alle kantar. I pedalverket ligg toneklasar i 32' og 16' og skaper eit bulder som av jordskjelv eller torever i det fjerne.

Musical score for measure 393, featuring a dramatic bass line in the piano part. The score is in 3/4 time and includes staves for M. (Melody) and P. (Piano).

VI Elden byr opp til makaber dans.

I dette kjem ein eld gradvis stigande og går etter kvart over i ein altutslettande dans mellom forsamlinga og logane.

Musical score for VI: Elden byr opp til makaber dans. The score is in 4/4 time and features a tempo of quarter note = 90. It includes a vocal line (M.) and a piano accompaniment (P.). The piano part features a complex texture with sixteenth-note patterns and a dynamic marking of *pp*. The score is marked with 'Komb. 13' and 'III'.

VII Brått er dei på andre sida. Har forlate kroppane. Er i oppstigning frå det heile.

Her blir bulderet som låg i pedalstemma avløyst av konstant stigande kvartakkordar med ei mjuk, varm registrering, medan temaet frå Schuberts Sanctus kjem att i augmentert form.

Musical score for VII: Brått er dei på andre sida. The score is in 4/4 time and features a tempo of quarter note = 60. It includes a vocal line (M.) and a piano accompaniment (P.). The piano part features a simple accompaniment with quarter notes and a dynamic marking of *pp*. The score is marked with 'Komb. 15' and 'I'. The lyrics are: 'VII: Brått er dei på andre sida. Har forlate kroppane. Er i oppstigning frå det heile.'

VIII "Hos Gud er evig glede". Leik. Humor.

Dette er ein triosats med slank registrering, for å gi eit gjennomsiktig lydbilde. Det er ei koralbearbeiding av den norske folketonen "Hos Gud er evig glede".

Musical score for VIII: "Hos Gud er evig glede." Leik. Humor. II. The score is for a piano trio (M. and P.) and includes a keyboard part (Komb. 18 III). The piece is in 3/4 time and features a light, humorous character. The score shows the first few measures, with the piano part (P.) playing a simple harmonic accompaniment and the keyboard part (Komb. 18 III) providing a more complex texture. The melody (M.) is a simple, folk-like tune.

IX Sælt sjåande no. Med eit tvisyn som foreinar det uforeinlege. "I di hand er mine tider."

Denne femstemte fugen er registrert med tanke på at basistonehøgden skal bli tydelege og få ein kraftfull konsistens. Igjen er temaet "Heilig, heilig, heilig" innvove i langstrekt form.

Musical score for IX: "Sælt sjåande no." I. The score is for a piano trio (M. and P.) and includes a keyboard part (Komb. 18 III). The piece is in 3/4 time and features a solemn, contemplative character. The score shows the first few measures, with the piano part (P.) playing a simple harmonic accompaniment and the keyboard part (Komb. 18 III) providing a more complex texture. The melody (M.) is a simple, folk-like tune.

X Fuglen veit det når han flyg. Mennesket veit det i si ånd.

Registreringa fører her inn meir lys, og satsen er inspirert av tanken på sakte vengeslag innover i æva.

Musical score for the piece "Fuglen veit det når han flyg". The score is written for three parts: M. (Melody), P. (Piano), and a lower part (likely Cello or Double Bass). The key signature is one flat (B-flat major or D minor). The score is divided into two systems, I and II. The first system (I) shows the beginning of the piece, with the melody starting on a whole note G4. The second system (II) shows the continuation of the melody, with a fermata over the first measure. The piano part consists of a single note, B-flat, in the first system. The lower part consists of a single note, G, in the first system. The score is labeled "Komb. 20" in the center.

Gamle Grue kirke

Kirken beskrives som uanselig både utenpå og inni, uten pryderier, men med to pulpiturer eller kirkestoler i det vestre kors. Grunderstolen i nord overfor prekestolen og Stemsrudstolen på sydveggen og *ikke engang på dem viste det seg noen form for symetri*. Kirken hadde dører i tre av korsarmene, hoveddøren mot vest, en mindre utgang mot syd og utgangen til sakristiet og kirkegården mot nord.³⁾

Ved restaureringen i 1739 beskrives kirken som en korskirke med tømrede korsarmer (nord og syd). Våpenhuset innenfor vestdøren og koret i østenden er i reisverk med stående kledning. Sakristiet er et tilbygg på nordsiden av kirken. Over våpenhuset er et klokketårn med en stor og en liten klokke. Over midten av korset er det et tårn i form av en takrytter med høyt spir med fire fialer, småtårn, rundt spirfoten. Ved denne restaurering ble det satt inn 9 nye vinduer, hvert på to fag, nye jernbeslåtte plankedører og 120 tylvter (1440 stk) tynne bord til innvendig kledning.

Var dette den opprinnelige kirken og kirkeklassen?

Ja, det kan ha vært det, men det er også meget mulig at den aller første kirken lå nord for garden Grof ved elvebredden (se kart side 14) og at Glomma gravde ut plassen med den første kirken som opprinnelig sikkert var bygget på en hedensk kultplass. Jeg tenker at det ikke er uten grunn at Grue i et brev fra 1225 hadde navnet “Gravar kirksokn” og at kirken var viet døperen Johannes en 7. November, kanskje i håp om at denne mektige profeten skulle beskytte kirken mot videre ødeleggelser fra vårflommene i elva.

Var det en kirke på Pixrud? I Grueboka (s. 128 bind 1) nevner Harald Hveberg at det “i følge sagnet” har vært ei kjerke på Piksrud. Noe mer dokumentasjon om dette har jeg ikke funnet, så det kunne vært interessant å undersøke denne påstanden nærmere. Det skal imidlertid ha blitt gravd ned lik i Kveiadalen på eller nedenfor Korsmo, men om dette har forbindelse til et gammelt kirkested er ikke blitt undersøkt. Det kommer ned skogs-stier fra Sverige både ved Kværner og Sæta så at det har vært pilgrimer som trengte litt hvile og “åndelig påfyll” etter en vandring gjennom tolv-mils-skogen er ganske sikkert.

3) Fra “Kirkebranden i Grue” af Kristian Østberg.

Foto: Den gamle kirkeklassen lå omtrent midt i elva Glomma her på bildet. Fotografert 26. Mai 2020

Slik så kanskje kirken ut...

Det er ikke funnet noen tegninger eller malerier av kirken. Bare skriftlige kilder fra forskjellige tidsepoker gir oss en noenlunde beskrivelse av hvordan kirken så ut. Basert på disse opplysningene har jeg “photoshoppet” en modell etter foto av Kvikne kirke og Lom stavkirke sett fra sydvest.

“Kirken var fra de ældste tider sterkt overstrøget med tjære”

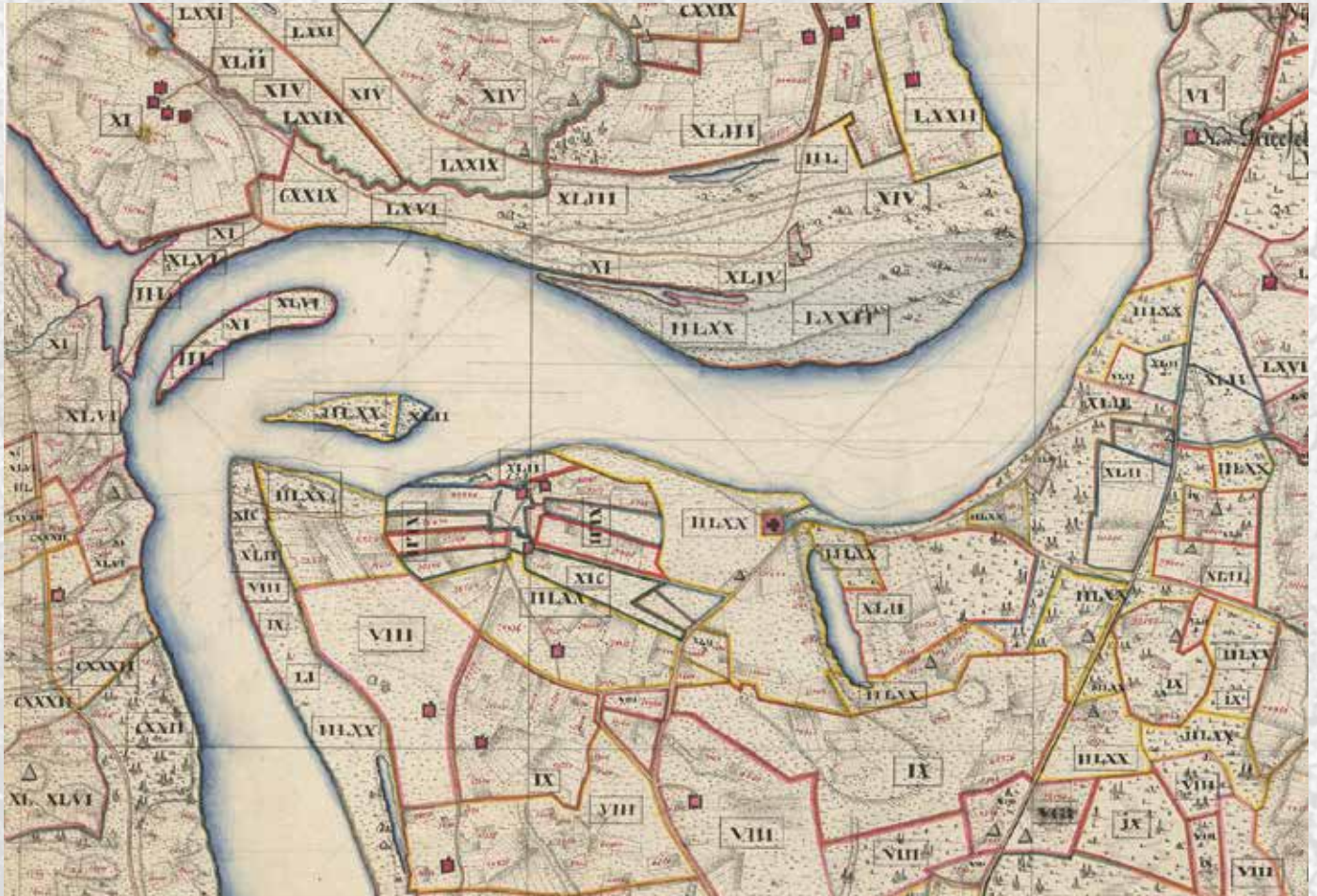
Om kirken kanskje ikke var i så god stand som den burde ha vært, så manglet det i alle fall ikke på utvendig vedlikehold. Kirken var gjennom årene breddt med tjære både på vegger, tak og tårn i flere omganger og når tjæren størknet og ble til et tjukt lag med bek var kirken god beskyttet mot snø og regn. Våren 1822 var usedvanlig tørr og det hadde ikke regnet på flere uker så sol og vind hadde tørket kirken så den 1. pinsedag 1822 framsto som en gedigen brannbombe.

Finn plassen din!

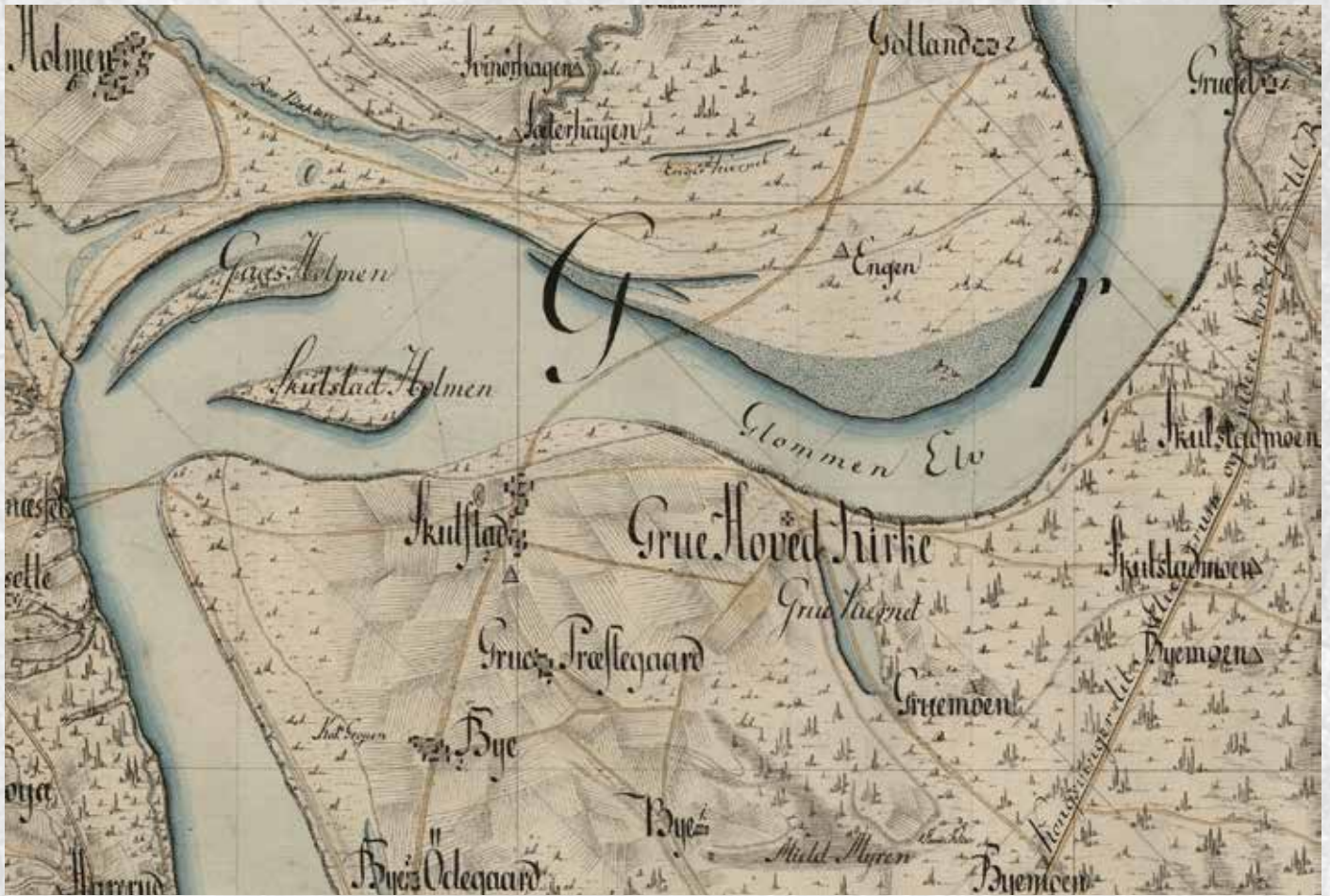
I Solør var det store klasseskiller og dette var også synlig i kirkerommet hvor alle hadde sine faste plasser. Hovedregelen var at de med størst gård satt fremst, husmenn og innerster bakerst. Ungdommen satt ofte på galleriet, slik var det også i Grue kirke. Kjønnene var delt under gudstjenesten for at man ikke skulle bli distraheret. Kvinnene satt på kirkens nordside, mens mennene satt på sørsiden. Bestemmelsen om faste plasser i kirken opphørte gradvis i første del av 1900-tallet.

Kart fra 1708 som viser Skulstad, kirken, Gruetjernet og "Grufue" gamle Grue prestegard nord for kirken.

Kartet fra 1806 viser husmannsplassen "Gamlegrue" hvor kirketjeneren hentet glør i røkelsesket for å tenne alterlysene. Plassen er markert med en trekant sydvest for Grue Hoved Kirke (rød firkant med sort kors).

Kart fra 1790 med "Grue Hoved Kirke".

Kartet over 200 år senere med sannsynlig plassering av den gamle prestegarden, kirken og husmannsplassen Gamlegrue. Foto: Minnedet. Alle kart er kopier fra Statens kartverk.

Kirkebrannen

Kl. 10:00

Gudstjenesten i Grue kirke 1. pinsedag begynner. I kirken er det samlet ca 600 mennesker, store som små, til denne store høytiden.

Kl. 10:15 - 10:40

Den gamle bygdevekteren Tosten Utsikt er på husmannsplassen Gamlegrue for å hente dåpsvann og glør til å tenne alterlysene. Glørne oppbevarer han i et gammelt røkelseskar fra katolsk tid.

Kl. 10:45

Tosten kommer tilbake til kirken og et vitne som fulgte etter bygdevekteren inn i kirken forklarte at han slett ikke så noen gnist komme fra fyrfatet.

Kl. 10:55

En mann kommer til husmannsplassen Gamlegrue og ber om vann "fordi det var brann i kirkefoten". Bøtta ble senere funnet igjen ved kirken.

Kl. 11:00

Omtrent kl. 11, under prest Hesselbergs preken, merker Jørgen Torkeldsen Oustadberget at røyk stiger opp fra gulvet på den vestre side av lilledøren (søndre dør). Menigheten hører en sterk dundring og noen tror at tårnet har falt ned. Like etterpå slår ilden gjennom det vestre viduet i søndre kors.

Kl. 11:05

De sterke vindkastene fra sydøst har gjort at brannen har spredt seg raskt over ytterveggene, taket og helt opp til tårnet og nå trenger ilden seg inn i kirkerommet og panikken blandt folk er fullkommen. Mengden som presser på ved dørene er stor og for mange blir det å flykte gjennom vinduene, som blir slått i stykker både innefra og utenfra, redningen. Inne fra kirken høres forferdelige skrik og jamring som snart overdøves av ildens sterke dundring. Når døren til sakristiet var åpen så sperret den for trappen opp til galleriet i nord, hvor de unge og ugifte jentene satt. Her mistet kanskje så mange som 50 unge kvinner livet.

Kl. 11:00 - 11:15

Et snaut kvarter, kanskje bare ti minutter, er tiden 600 mennesker har til rådighet for å komme seg ut av den brennende kirken igjennom tre trange utganger og vinduer høyt oppe på veggen. Mange blir reddet ut gjennom vinduene, men brennende tjære som renner ned fra taket gjør redningen vanskelig.

Kl. 11.15

Den siste personen som redder seg ut fra kirken går på skuldrene til menneskemassen som står tettepakket foran nordre dør og kaster seg ned gjennom en liten åpning over døren. Tårnet faller ned og fra dette øyeblikket er det ikke håp om å redde noen ut av kirken. Den sterke strålingsvarmen antenner både stallen, gjerdet rundt kirken og portene.

Kl. 11.30

De som har reddet seg ut må betrakte brannen på god avstand og bare stå og se på at kirken brenner opp.

Kl. 11.45

Det meste av kirken har brent ned, men det står igjen en søyle av mennesker som ble stengt inne i trappen til det nordre galleriet. Det tar mye lengre tid for en menneskekropp full av vann å brenne opp enn tørt trevirke innsatt med tjære. *Ja man kunde der tydeligt see at qvindemennesket stod med barnet paa armen og var da forvandlet til kuul og aske. Men ilden forlod dem ikke førend de bleve saa fortærede at de overblevne levninger alle vare ligesom knustede benrader og aske.* 4)

4) Tosten Eriksen Enger. Grueboka Bind nr. 1 s. 321. Bilde: Iver Hesselberg.

1. Pinsedag 1822. Dagens tekst: Esekiel 37.

Iver Hesselberg (1780-1844) sokneprest i Grue fra 1813 til 1834, sokneprest i Aker 1834 -1844, hadde denne pinsedagen funnet fram Esekiel 37 som dagens tekst:

“Herrens hånd kom over meg, og Herren førte mig i aanden ud og satte mig ned midt i dalen, og den var fuld af ben. Og han lod mig gaa forbi dem trindt omkring, og se, der var saare mange ovenpaa jorden i dalen, og se, de var saare tørre.

Og han sagde til mig: Menneskesøn! Skal disse ben blive levende? Og jeg sagde: Herre, Herre, du ved det! Og han sagde til mig: Profeter om disse ben, og sig til dem: I tørre ben, hører Herrens ord! Saa siger den, Herre, Herre til disse ben: Se jeg lader aand komme i eder, og I skal vorde levende. Og jeg vil lægge sener paa eder og lade kjød komme paa eder og overdrage eder med hud og give aand i eder, og I skal vorde levende; og I skal fornemme, at jeg er Herren.

Og jeg profeterede saaledes, som mig var befalet, og der blev en lyd, da jeg profeterede, og se, der blev en raslen, og benene nærmede sig, ben til ben. Og jeg saa, og se, der kom sener og kjød paa dem, og derovenpaa drog der sig hud over dem, men aand var der ikke i dem.

Og han sagde til mig: Profeter til aanden! Profeter, menneskesøn, og sig til aanden: Saa siger den Herre Herre: Kom, O aand, fra de fire vinde og blæs paa disse ihjelslagne, for at de maa vorde levende! Og jeg profeterede saaledes, som han havde befalet mig, og aanden kom i dem, og de blev levende og stod op paa sine fødder, – en ssaare, saare stor hær”.

Prest Iver Hesselberg's skildring av brannforløpet

Brev fra Hesselberg. Grue prestegaard i Solør den 30te mai 1822:

På første pinsedag var Grue menigheds lemmer samlede til festlig fryd i hovedkirken for at betænke den merkelige begivenhed, som dagen minder om. Sangens toner lød til Herrens ære, og ordets tjener vidnede med glædeligt hjerte om åndens virkninger, der afbildedes ved ild i skikkelse af tunger, som satte sig på hver af Herrens apostle, da pludselig en ulykkelig ild udbrød med frygtelig vælde i kirkens søndre kors, udenfra, og satte i et øieblik kirkens hele ydre væg tilligemed taarnet i lue.

Forvirringen blandt den talrige skare blev snart over all beskrivelse stor og almindelig. Alle trængte på hinanden ud af stolene, og den største del strømmede hen til kirkens nordre kors, hvor udgangen var gjennom sakristiet. Den dør, som her var, åbnedes efter sin indretning således indad, at den lukkede for en trappe som førte ned fra et galleri for kvindekjønnen og som var opfyldt af mennesker.

Da nu disse i vildeste tummel styrtede ned ad trappen på dørens bagside for at komme frem, lukkedes den. I dynger lå mennesker ovenpå hinanden, mængden fra gangen trængte på i deres forfærdelse, og uagtet alt arbeide kunde døren ikke åbnes anderledes end med vold udenfra og kun såvidt, at der blev halv åbning. Tilsidst nødte den indtrængende ild enhver til at forlade døren, hvormed den af mængden indenfor lukkedes ganske.

Mange frelste sig gjennom viduerne og tilsidst en del, efter deres fortælling, gjennom den søndre dør, som stod helt åben og hidtil ikke var meget søgt, uden af dem som i mandfolkstolene befandt sig i det søndre kors. Jeg stod på stedet en liden tid, indtil lyden af et vindu som blev slået itu, kom mig for øre, hvorved jeg blev af instinkt bevæget til at se ud og gå ned til vinduet, hvilket jeg slog istykker og med mange gik igjennem.

Jeg antager, at tilhørernes antal var omtrent 6-700, altså et svært dødningeooffer på en pinsefest som begyndte med glæde. 5)

5) Kristian Østberg “Kirkebranden i Grue 1822” s.10. Fra Hesselberg (Utdrag).

Fortellinger av to av de som opplevde brannen:

Kristian Olsen Mo (1775-1866) var i kjerka sammen med sin kone Mari og stedattera Anne som begge omkom i brannen. Kristian fortalte slik om brannen:

Midt under prædikenen hørte jeg et smeld, og med en gang slog røg og ild gjennom veggen ind i kirken. Alle reiste seg øyeblikkelig og stormede til dørene. Jeg skyndte meg til stordøren (vestre dør), men der stimlede folk sammen og stengte, så ingen kunde komme ud.

Folk på galleriet hoppede lige ned på dem som stod under. Derfor vendte jeg om og så meg om efter en annen udvei, et vindu, kløv opp på en stol og gikk fremover kirken på stolryggene, idet jeg steg fra den ene på den anden. En mand fra Voldsnæs nådde det vindu jeg havde udseet mig, noget før mig. "Nå får du tage det brått!" sagde jeg, og så snart han var ude, fôr jeg efter. Men med det samme jeg sad i vindueskarmen, slog luen mig i ansigtet, så jeg brændte mig noget. Jeg tror ikke nogen kom ut gjennom det vindu efter mig.

Straks udenfor kirken kom jeg ved siden av oberstløytnant (Sven) Arntzen, der ledte efter sin datter (Olivia, 22 år gammel). Han sagde noget til mig, men jeg sansede ikke hva det var. Jeg sprang didhen hvor hest og vogn var. For var kvindfolkene komne ud, var jeg sikker på at finde dem der. Men der var ingen, og da vidste jeg godt at de var blevne derinde.

Kristian Østberg skriver at fortellingen til Kristian Olsen Mo er "medelt af" Martin Chr. Moe.

Martin Kristiansen Mo (1832-1903), er sønn til Kristian.

Kristian Østberg "Kirkebranden i Grue 1822" s.35, og Grueboka 2. halvbind s. 497.

Tosten Eriksen Enger reddet seg selv, sin kone og to døtre (Hermene og Eli) ut gjennom et vindu ved klokkerstolen på den nordre side av alteret og han skildrer brannforløpet slik:

– – – Ifra det ilden ble synbar i kirken til den stod al sammen i lys lue kunde være omtrent en tid af 5 minutter og ildebrandens hele varighed kan ansættes til en halv times tid, da væggene vare nedbrænte saa vel som de omkring kirken staaende hestestalde og porte. – – –

Og end mere gyseligt blev her at saa naar denne tid var omme at væggene vare nedbrændte saa at vi tydeligt kunde see hvorledes disse brændoffer stod i ilden saa som de havde pakket sig i gangene i hobevis saa fast som de vare stablede sammen at de ikke kunde falde, men maatte staae og brænde lige ned.

Ja man kunde der tydeligt see at qvindemennesket stod med barnet paa armen og var da forvandlet til kuul og aske. Men ilden forlod dem ikke førend de bleve saa fortærede at de overblevne levninger alle vare ligesom knustede benrader og aske.

Grueboka Bind nr. 1 s. 321.

Rettsforhørene på Hveberg

For å finne årsaken til brannen ble det til tingstedet Hveberg innkalt rundt 50 vitner til avhør 4. og 5. juni og 16. og 17. juli. Det ble utlovet 300 speciedaler til *den som bevisligen kan oppgi den første anledning til bemeldte bran*, men brannårsaken ble aldri oppklart.

Under avhørene av vitner på Hveberg i juni og juli kom det fram ganske klare mistanker mot **Bent Olsen Sparbye** som vitner mente å ha vært på husmannsplassen Gamlegrue og hentet vann “fordi det var brann i kirkefoten”. Bøtta ble funnet igjen ved kirken. **Obersløytnant Svend Arntzen** hadde også hørt at Bent Sparbye hadde rodd landhandler Larsen til kirken og fått forært et brenn glass som takk.

Marthe Jørgensdatter Gamlegrue mente at det var Olsen som hadde vært på Gamlegrue og hentet vann, og hennes beskrivelse av “bøttemannen” passer veldig godt på Olsen, men han benektet både at han hadde vært på Gamlegrue og at han hadde vært i besittelse av noe brenn glass.

Marthe gir følgende beskrivelse av mannen: Han var ikledd enten mørkegrå eller blå kjole (knelang frakk), grå langbukser og blå strømper trukket opp over buksene (?), samt sko (!). *Hun vedblir fremdeles å påstå at hun ikke rettere skjønner enn at Bent Olsen Sparby er den samme person som hos henne hentet vann.*

Bent Olsen Sparby sa at han første pinsedag da han som før sagt, var tilstede ved Grue kirke var ikledd de samme klær som nå i dag, nemlig mørkeblå vadmels kjole med små, blanke metallknapper, grå vadmels langbukse med, lyseblå strømper trukket utenpå disse, sort og grønnrandet undervest med en rad metallknapper, rødt halstørkle og sko på benene, samt svart, rund hatt på hodet. *Han vedble fremdeles å benekte at han hentet vann fra plassen Gamlegrue eller noensinne i denne plass vært inne.* 6)

Hvordan startet brannen?

Uforsiktighet med brenn glass.

Jeg tror at lek eller uforsiktighet med et brenn glass var årsaken til kirkebrannen og at den skyldige sannsynligvis var Bent Olsen Sparby. Dersom en person stod i ly for den sterke vinden fra sydøst, mellom svalgangen og sydveggen på søndre korsarm, kunne vedkommende lede solstrålene gjennom brenn glasset og rett på den tjærebredde treveggen som rett og slett eksploderte da det først tok fyr. Dundringen som folk hørte først var sikkert lyden av branngasser som ble antent mellom kledningen og tømmerveggen.

Gnist fra fyrfatet til kirketjener og bygdevekter Tosten Utsikt.

Prest Iver Hesselberg gikk i begynnelsen sterkt ut mot kirketjener Tosten Utsikt og anklaget han for å ha vært uforsiktig med fyrfatet, men mistanken mot Utsikt ble ikke styrket under forhørene. Det gamle røkelseskaret hadde lokk, men det var åpninger rundt hele (se foto s. 25) så det kunne vært en mulighet for at ei glo hadde blåst ut av fyrfatet i den sterke vinden da Tosten gikk inn i svalgangen.

Spådommen.

I menigheten var det fra eldgamle tider bevart et sagn om at Grue kirke skulle forgå på en pinsedag. Etter min mening har det alltid vært, og vil alltid være, en viss prosent av befolkningen som er ganske gale. Kanskje noen denne dagen ville gjøre spådommen til virkelighet og satte fyr på kirken?

Lyn og torden.

Det var klar himmel og sol denne dagen så teorien med torden og lyn-nedslag ble utelukket.

Straffen for mordbrann

Det at ingen ville tilstå ildspåsettelsen, eller rette mistanke mot noen, er lett å forstå for straffen for en slik ugjerning var streng - halshugging med øks i full offentlighet. Fra Norge fikk sin grunnlov 17. mai 1814 til siste henrettelse i 1876 ble 44 personer halshugget.

Foto s18: Utdrag fra Solør og Odalen sorenskriveri, ekstraretsprotokoll nr. 13, 1819-1824, side 257. 4. Juni 1822.

6) Fra boka “Gamle Grue kirke” av Magne Ivar Mellem. Utgitt av Solør Slektshistorielag 2022.

Marthe Christiansdatter	Enke fra Gaarden Flaaset	70 år
Kari Christophersdatter	Husmandskone fra pladsen Aasen	68 år
Hans Olsen	Leilæending paa gaarden Enger	68 år
Berthe Johansdatter	Selveierkone fra pladsen Bækken	61 ½ år
Anne Olsdatter	Føderådskone fra Holmen	60 år
Maren Pedersdatter	Kirkesanger Johannes Nielsens hustru	59 ½
Berthe Andersdatter	Husmandskone fra pladsen Nielsrud	57 år
Arne Hansen	Gaardmand fra Holmen	50 år
Dines Guldberg Høegh	Fogd over Solør og Odalen	49 ½ år
Eli Johansdatter	Skoleholderenke fra Haug	44 år
Johanne Christiansdatter	Gaardmandskone fra Sætre	40 år
Mari Pedersdatter	Gaardmandskone fra Moe	40 år
Olea Hansdatter	Tjenestepige fra Opset	40 år
Pernille Pedersdatter	Tjenestepige fra Holt	40 år
Maren Syversdatter	Husmandskone fra pladsen Buserud	40 år
Elisabeth Augustinusdatter	Gaardmandskone fra Toverud	38 år
Marthe Johndatter	Husmandskone fra pladsen Stemsrudmoen	38 år
Berthe Olsdatter	Husmandskone fra Skyrudsmoen	38 år
Olia Olsdatter	Gaardmandskone fra Kjølset	36 år
Eli Olsdatter	Gaardmandskone fra Brynd	36 år
Marthe Johansdatter	Gaardmandsdatter fra Holmen	34 år
Olia Olsdatter	Husmandskone fra pladsen Svartbråten	33 år
Anne Hansdatter	Husmandskone fra Holen under Opset	32 år
Ingeborg Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Voldsnæs	30 år
Gurine Evensdatter	Gaardmandskone fra Voldsnæs	30 år
Kari Olsdatter	Selveierkone i pladsen Skjebinderstuen	30 år
Maren Olsdatter	Husmandskone fra Haugsmoen	30 år
Rønnoug Bentsdatter	Gaardmandsdatter fra Aarnes	30 år
Olia Svenningsdatter	Tjenestepige fra Ingelsrud	28 år
Johanne Haagensdatter	Gaardmandskone fra Kjelsbøl	28 år
Karen Pedersdatter	Husmandskone fra Køien under Sorknæs	27 år
Karen Amunds datter	Husmandskone fra Jensrud under Enger	27 år
Inger Arnesdatter	Husmandsdatter fra Gjedtjernet	27 år
Eli Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Voldsnæs	26 år
Mari Tostensdatter	Husmandskone fra Søkøien	26 år
Katrine Pedersdatter	Tjenestepige fra Skara	25 år
Johannes Olsen	Husmandssøn fra pladsen Setil under Sæta	24 år
Kari Christiansdatter	Gaardmandsdatter fra Skara	24 år
Jomfru Berthe Elisabeth Rolsdorph	Datter av lensmand Rolsdorph paa Hveberg	24 år
Testen Christiansen	Gaardmandssøn fra By-Ødegaard	23 år
Maren Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Sorknæs	23 år
Karen Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Storbraaten	23 år
Johanne Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Botilsrud	23 år
Olia Eriksdatter	Tjenestepige fra Torderud	23 år
Mari Pedersdatter	Tjenestepige fra Møistad	23 år
Gjertrud Johansdatter	Tjenestepige fra Tostensrud	23 år
Anne Gundersdatter	Gaardmandsdatter fra Moe	23 år
Anne Johannesdatter	Husmandsdatter fra pladsen Tollerud	22 år
Olia Haagensdatter	Tjenestepige fra Navnerud	22 år
Anne Christiansdatter	Gaardmandskone fra Gotland	22 år
Karen Arnesdatter	Inderstkone fra Hornbæk	22 år
Frøken Olivia Arntzen	Oberstloftant Arntzens datter paa Skulstad	22 år
Rønnaug Olsdatter	Fra Holmen i Hof Sogn	21 år
Christian Olsen	Husmandssønn fra Aaserud	21 år
Ole Bredesen	Gaardmandssøn fra Tostensbøl	21 år
Anne Thomasdatter	Tjenestepige fra Opset	21 år

Anne Torkildsdatter	Gaardmandsdatter fra Tostensbøl	20 år
Gunhild Christiansdatter	Husmandsdatter fra Vangerud	20 år
Maria Arnesdatter	Gaardmandsdatter fra Høideby	20 år
Helene Knutsdatter	Tjenestepige fra Torderud	20 år
Ingeborg Pedersdatter	Tjenestepige fra Ingelsrud	20 år
Berthe Arnesdatter	Tjenestepige fra Opager	20 år
Kari Knudsdatter	Tjenestepige fra Torderud	19 år
Anne Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Bottilsrud	18 år
Mari Gulbrandsdatter	Husmandsdatter fra Skulstadmoen	17 år
Eli Poulsdatter	Tjenestepige fra Opager	16 år
Karen Christiansdatter	Gaardmandsdatter fra Sandstad	16 år
Anne Amundsdatter	Gaardmandsdatter fra Moe	16 år
Hermane Olsdatter	Gaardmandsdatter fra øvre Rønaasen	16 år
Anne Maria Magnusdatter	Tjenestepige fra Gruemoen	16 år
Jomfru Johanne Bay	Fra gaarden Ingelsrud	16 år
Oliana Bredesdatter	Gaardmandsdatter fra Kongsgaarden	16 år
Marthe Bredesdatter	Gaardmandsdatter fra Sætre	15 år
Maren Ellingsdatter	Tjenestepige fra pladsen Thorsbye	15 år
Eli Tostensdatter	Gaardmandsdatter fra Brynd	15 år
Karen Olsdatter	Tjenestepige fra Moe	15 år
Olia Arnesdatter	Gaardmandsdatter fra Svinøre	14 år
Anne Tørrisdatter	Gaardmandsdatter fra Bye	14 år
Karen Bredesdatter	Gaardmandsdatter fra Sillerud	13 år
Eli Ivarsdatter	Gaardmandsdatter fra Sorknæs	13 år
Johanne Haagensdatter	Husmandsdatter fra pladsen Udsikt	12 ½ år
Inger Mathea Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Gaard	12 ½ år
Olia Nielsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Svartbraaten	12 år
Maren Bredesdatter	Gaardmandsdatter fra Holstad	12 år
Maren Arnesdatter	Gaardmandsdatter fra Svinøre	12 år
Karen Larsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Gruesaga	12 år
Maria Olsdatter	Husmandsdatter fra Korsmo	12 år
Ingebret Gundersen	Selveier Gunder Ibenholdts søn	12 år
Karen Bredesdatter	Gaardmandsdatter fra Kongsgaarden	12 år
Hermane Arnesdatter	(Ingen opplysning)	11 år
Karen Christiansdatter	Gaardmandsdatter fra Vold	11 år
Johanne Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Sorknæs	11 år
Olia Olsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Aurbekkhølen	10 år
Olia Carlsdatter	Husmandsdatter fra Tjuren	10 år
Karen Ivarsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Sandmoen	10 år
Frederikke Poulsdatter	Datter av enken Eli Johansdatter fra Haug	9 år
Marthe Olsdatter	Gaardmandsdatter fra Vold	7 år
Anne Arnesdatter	Gaardmandsdatter fra Baarderud	7 år
Peder Hansen	Husmandssøn fra Hølen under Opset	7 år
Anne Gundersdatter	Gaardmandsdatter fra Haarstad	7 år
Thore Simensdatter	Husmandsdatter fra pladsen Knauserud	6 år
Marthe Larsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Gruesagen	6 år
Olia Guttormsdatter	Gaardmandsdatter fra Sætre	6 år
Oliana Hansdatter	Gaardmandsdatter fra Bottilsrud	6 år
Maren Olsdatter	Husmandsdatter fra pladsen Stemsrudmoen	5 ½ år
Arne Larsen	Husmandssøn fra Køien under Sorknæs	5 år
Maren Arnesdatter	Gaardmandsdatter fra Rønåsen	5 år
Marthe Thoresdatter	Gaardmandsdatter fra Kjolset	5 år
Karen Bergersdatter	Husmandsdatter fra Grusetkvernen	5 år
Berthe Christiansdatter	Gaardmandsdatter fra Ingelsrud	4 år
Ole Osen Voldsnaes's drengebarn, ikke døpt		4 uker
Brede Potholtets pigebarn, ikke døpt		4 uker
Jakob Skarvaasens drengebarn, ikke døpt		16 dager

Begravelsen

Det var bare levningene etter *Dines Gulberg Høgh Foged i Solør & Oudalen* (foto) som kunne identifiseres fordi han lå for seg selv og fordi man fant sabelen, sporene, lommeuret og noen knapper fra uniformen hans. Levningene etter de andre ble lagt i fire kister og satt ned i ei fellesgrav der alteret hadde stått.

Begravelsen ble holdt lørdag 1. Juni kl. 10:00.

Følgende salmer ble sunget ved begravelsen:

Nr 101 i Den evangelisk-kristelige salmebok:

“Tungt slår mitt hjerte bange slag”

Gravsalme nr 202: “Hvor hastig svinner livets dage”

Nr 90: “Min Gud, når jeg kun tror på deg”.

Lov om kirkedører

Brannen i Grue kirke 1. pinsedag 26. Mai 1822 hvor 116 mennesker omkom er den største brannkatastrofen i Norge. Denne ulykken førte til at det ble vedtatt en lov om at alle dører i kirkebygg skulle vende utover. Kongens befaling lød slik: *Ved alle kirker i Norge skal dørene anbringes slik at de, når de åpnes, skal vende ut fra kirken, og at denne foranstaltning snarest, og senest innen neste års utgang, skal iverksettes, samt at ettertiden skal det finne sted lignende innretning ved enhver nyoppført kirke.*

Dessverre gikk dette hardt utover flotte kirkeportaler, også de med utskjæringer fra middelalderen, som måtte bygges om umiddelbart. Noen portaler ble bevart, men mange ble også ødelagt.

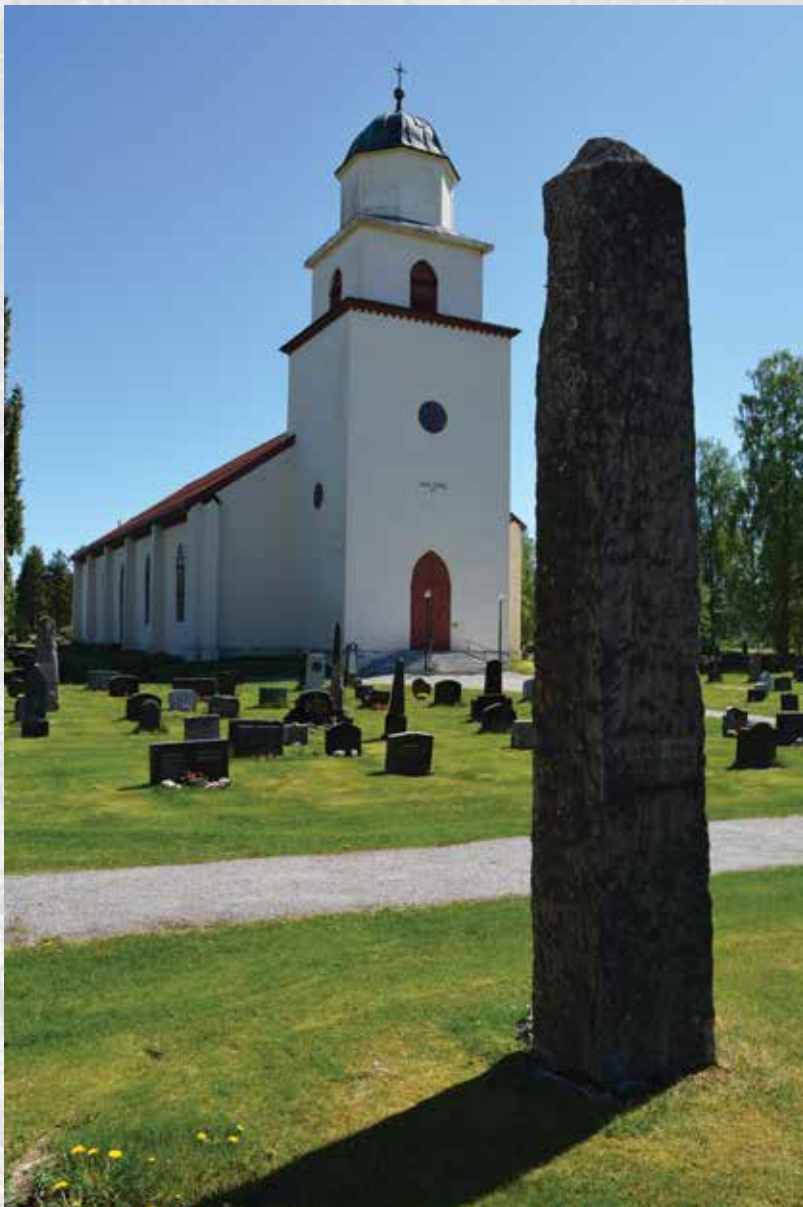
Puken i kjerketårnet

Brannkatastrofen inspirerte også lokale spillemenn til å komponere nye feleslåtter med slående titler som: *Puken i kjerketårnet*, *Den fan' spelte da Gruekjerka brann* og *Den polsdansen som puken spelte da Gruekjerka brann*. Dette var en musikalsk formidling av tragedien som kan sammenlignes med skillingsvisene. “Puken” er Solung-varianten av fanden sjøl.

Disse melodiene, og flere til, kan du høre på min første utgivelse “Puken i kjerketårnet - Feletradisjonen fra Solør, Odal og Finnskogen” og “24 Polsdanser fra Finnskogen”. På utgivelsen “Sjugurd og Trollbrura - Sangtradisjonen fra Solør, Odal og Finnskogen” kan du høre kulokk, viser og middelalderballader.

Den nye kirken

Den nye Grue kirke ble innviet i 1828 og her er kirkebygget avbildet med bautaen som ble satt opp ved 100-års markeringen for brannen 26. Mai 1922. Kirken, en langkirke bygget av stein med plass til 600 mennesker, ble tegnet av en av lærerne ved Tegne- og Kunstsikolen i Christiania, *Hans Ditlev Frants Linstow*.

Han må ha vært ganske så "frampå" ettersom han allerede 7. Juli 1822 hadde sendt et utkast til ny kirke til Kirkedepartementet. Men hans skisser ble godtatt og i 1823 fikk han også oppdraget med å tegne *Det Kongelige Slott* i Christiania.

Grue kirke er det første eksempel her i landet på bevisst gjenoppdagelse av gotiske stilelementer. Kirken har en enkel stil influert av klassisisme (symmetri og harmoni) med innslag av gotikk (spissbuede vinduer).

Prestene klaget imidlertid på den store og lange etterklangen i kirken som gjorde det vanskelig for menigheten å oppfatte dagens tekst. Til sang og musikk derimot ble det bemerket at rommet passet utmerket godt.

Kirkeklokkene.

Metallet som var igjen etter de gamle kirkeklokkene ble støpt inn i de nye. Det ble bestemt at den kjente klokkestøperen Andreas Riise ved Tønsberg skulle støpe to klokker, en liten som veide 1 1/2 skippund (240 kg) og en stor på 3 1/2 skippund (560 kg).

Begge klokkene fikk følgende innskrifsjon:

**Støbt af Anders Riise ved Tønsberg 1826
Ved en ulykkelig ildebrand brændte
Grue Kirke den 26 mai 1822
Denne klokke bekostet av almuen
SOLI DEO GLORIA**

Gjenstander som er bevart etter kirkebrannen:

Sabelen til fogden Dines Guldberg Høegh henger nå i sakristiet i den nye Grue kirke. Alterkalk og patell, sannsynligvis innkjøpt i 1683.

Døpefat fra 1674 med inskripsjon på latin:

Lava me deus ab iniquitatibus meis ... a (p)eccatis meis munda me
Vask meg Herre fra mine ondskaper (og) rens meg fra mine synder.

Teksten ser ut til å være en variant av "Miserere" salme 51 (linje nr. 3) komponert av Gregorio Allegri (1582-1662) ca 1630.

Døpefatet oppbevares hos Norsk Folkemuseum, Oslo.

Røkelseskaret fra middelalderen, katolsk tid

ble i 1822 brukt til å hente glør til å tenne alterlysene i kirken. (Den moderne fyrstikken ble tilgjengelig først fra 1855). Etter at reformasjonen av kirken ble innført av den danske kong Christian III i 1536 mistet røkelseskaret sin funksjon og ble degradert til fyrfat. Prest Iver Hesselberg var sikker på at gnister fra røkelseskaret var årsaken til kirkebrannen og beskyldte den gamle bygdevokteren Tosten Utsikt for ikke å ha passet godt nok på karet i den sterke vinden.

Katalogtekst for gjenstand nr. 3830 ved Kulturhistorisk museum i Oslo:

Røgelsekar af Messing, lidet og simpelt. Laaget paafaldende lidet i Forhold til Karret selv. Det heles Høide til Laagets Spids er 6 1/2", Tvermaal paa Karrets Overkant 3 1/4". Jærnstængerne, hvormed Karret har været svinget, bevarede. - Har tilhørt Grue Kirke i Solør.

Foto av døpefatet: Anne-Lise Reinsfelt / Norsk Folkemuseum.

s25: Røkelsekar fra Grue kirke. Foto & Copyright: Kulturhistorisk museum Oslo.

Husmanden og gaardmanden

Husmann betegnet i Norge en person som bygslet jord eller tomt (noen ganger bare hustomt) av en jordeiende bonde, og som regel betalte for dette med en årlig avgift i form av kontanter og/eller pliktarbeid og noen ganger også naturallytelser. Husmannen hadde stort sett ubegrenset arbeidsplikt etter tilsigelse og en daglønn. Arbeidsplikten kunne også omfatte kona og barna til husmannen. En innerst var en arbeider uten hus, som leide seg inn hos en husmann eller gårdmann med egen husholdning.

Stedet der husmannen bodde med sin familie kalles for en husmannsplass (noen ganger forkortet "plass"). En husmannsplass var ikke oppført med eget matrikelnummer, men ble betegnet for eksempel som "Holtet under Grinder", der Holtet var husmannsplassen og Grinder det matrikulerte bruket. Eieren av det matrikulerte bruket ble ofte kalt husbond. Selv om loven bestemte livstidsfeste om det ikke fantes kontrakt med gårdbrukeren, bodde mange faktisk på oppsigelse. Det kunne skje 14. april eller 14. oktober, de faste flyttedagene.

Eiendomsløse, som husmennene, hadde ikke stemmerett. Stemmerett for alle menn var et hovedkrav for Thrane-bevegelsen (1848–1851), som kjempet for arbeidsfolks kår. Fra 1850 startet husmenn å organisere seg og ny forordning kom i 1851. Da fikk man livslange rettigheter om man hadde ryddet plassen selv. Man fikk i tillegg rett på en fridag ekstra i uken i tillegg til søndag. Dessuten kunne ikke kona tillegges pliktarbeid. Alle husmenn fikk rett på kontrakt med rettigheter og plikter. Husmannsvesenet nådde høydepunktet i 1855. Da var det nesten like mange husmenn (87 000) som gårdbrukere (91 000).

Først fra 1928 fikk husmennene lovfestet rett til å innløse sine husmannsplasser og få dem matrikulert. Hovedgrunnen til det var nok en omlegging og effektivisering av jordbruket så bøndene kunne klare seg med mindre bruk av husmannens arbeidskraft. De fleste steder opphørte husmannsvesenet fra 1900 og fram til 1930, men husmannsloven ble fjernet først i 1960.

Kilder: Wikipedia og Norgeshistorie.no

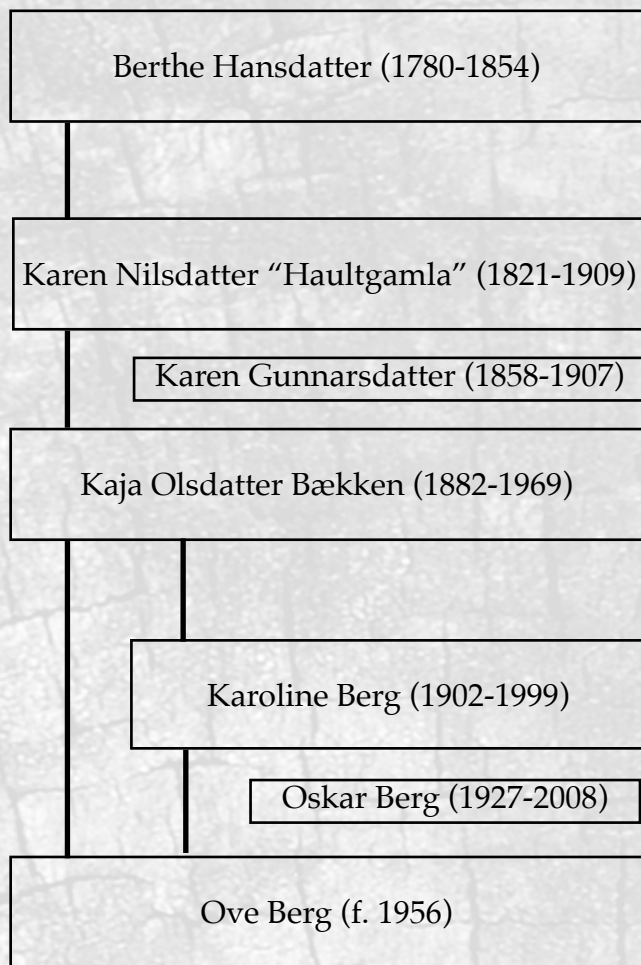
Karen Gunnarsdatter (1858 - 1907)

1 Speciedaler = 120 Skilling (Myntenhet fra 1816 til 1875)

Bonden og gårdeieren regnet nok sine verdier i Speciedalere av ekte sølv, en stor og håndfast valuta som husmannen skjelden eller aldri fikk oppleve å holde i hånda. Han fikk nøye seg med "Skillinger", om han i det hele tatt fikk noe lønn i form av penger for det arbeidet han utførte for gaardmannen.

To slektsledd mellom meg og fortellingen til Berthe

Foto: Kaja Bækken og Ove Berg. Fotografert ved "vogna" av Kolbjørn Holt tidlig på 1960-tallet.

Jeg er heldig som har fått oppleve å ha både besteforeldre og oldeforeldre i levandes livet. Som liten gutt likte jeg å høre på "de gamle" sitte og fortelle om det de hadde opplevd og jeg syntes alltid det var spennende å få være med mine besteforeldre til "Bækka" hvor min oldemor "mor Bækka", Kaja og hennes mann Gustav bodde sammen med barn og barnebarn.

Det var her på Bækka jeg først fikk høre min oldemor fortelle historien om Berthe som skulle gå til kirken 1. pinsedag 1822, men det var først da jeg begynte med dette prosjektet at jeg oppdaget hvor kort "linje" det var fra kilden til meg som mottager.

Grunnen til at jeg fikk høre om Berthe, og mange andre fortellinger helt tilbake til Napoleonskrigen, er fordi Berthe's datter Karen levde et langt liv fra 1821 til 1909. Hun overleverte disse fortellingene til Kaja som fortalte historiene videre til min bestemor Karoline.

Karen var særdeles god til å lokke på kuene, noe som gikk i arv til oldemor Kaja og bestemor Karoline. Denne kulokken var usedvanlig vakker og jeg angrer sterkt på at jeg ikke fikk spilt den inn på lydbånd tidlig på 1970-tallet da vi enda hadde kuer og bestemor hadde stemmen i orden. Men et lydbånd kostet mange penger og det viktigste for meg på den tiden var å ha musikken til Creedence, Santana, Chicago, Deep Purple og Hendrix tilgjengelig.

Da Karen dør 11. November 1909 er stugua full av tømmerhoggere som har leid seg inn der. Det er trangt om plassen og det siste Karen sier er at *jeg får gå å legge meg for da blir det plass til én til her*. Utpå natta dør Karen og det var bare en tømmerhogger som kaltes for "Katt-Theodor" som hørte det.

Holtet, Haulti, Holt. Gnr 47, Bnr 17.

Småbruket Holt, skilt ut fra Grinder gard med eget bruksnummer (17) i 1909. Foto fra tidlig 1950-tall. Her på jorden foran huset sto det gamle fjøset som ble flyttet tre ganger.

Holt under Grinder er nevnt i skriftlige kilder første gang i 1804. De første brukerne av plassen er Christian Pedersen og Olea Gulbrandsdatter. I 1810 er Holt boplassen til Berthe Hansdatter og Nils Arnesen da sønnen deres Arne Nilsen blir født. De flytter hit en gang mellom 1806 og 1810 og Holt har vært i slekta siden den gang.

Berthe Hansdatter ble født i 1780 i Stemsrud og Nils Andersen i 1772 i Tysketorpet. De giftet seg i Grue kirke 30. Mai 1798 og bodde først i Austadberget u. Stemsrud (1801) og senere i Oppigarn "Nilshemmet" i Østre Tysketorpet (1806). Nils og Berthe dør nesten samtidig i 1854, Nils 8. og Berthe 9. November, sannsynligvis av en epidemi som gikk. 7)

Nå blir det Karen, datter til Nils og Berthe, som sammen med sin mann Gunder Pedersen driver husmannsplassen fram til første av 1900-tallet med god hjelp av sine 8 barn. I folketellingen fra 1865 er fem av barna i alderen 6 til 20 år hjemme og det er notert at plassen har *2 store kveg, 5 faar og 2 gjeder*.

Holtet hadde bruksrett på Holtmyra (52/36) som var oppdyrket, inngjerdet og brukt til beite. Midt på myra sto det ei diger furu hvor dyrene brukte å søke ly når det ble uvær. En dag det var tordenvær ble ei ku og noen sauer slått ihjel av lynet. Dette var en stor tragedie og bestemor Karoline fortalte ofte denne historien og om hvor sterkt dette preget husmannsfamilien.

Av andre litt mere familiære forhold må nevnes at Karen Gundersdatter (datter til Karen Nilsdatter) fikk barn med 3 forskjellige menn og som straff for dette måtte hun sitte inne på "vann og brød". Hvilken straff fedrene fikk er ikke nevnt, men én av dem reiste i alle fall til Amerika, noe som var vanlig på den tiden for å slippe unna forpliktelsene.

Folket som levde på 1800-tallet hadde nok en sterk kristen tro, men like sterk var troen på det overnaturlige, troen på gjenferd, tusser og troll. Så sterk var overtroen hos folket på Holtet at fjøset ble flyttet tre ganger fordi "de underjordiske" herjet så stygt med kuene at de ble svette. At fjøs uten vinduer og ventilasjon kunne være en årsak til svette kuer ble i alle fall ikke vurdert som en sannsynlig årsak.

I 1903 dør Gunder, i 1907 Karen Gundersdatter og i 1909 dør "Haultgamla" Karen Nilsdatter. Tibake på Holtet sitter Kaja igjen med sine to "uekte" barn, Karoline (f. 1902) og Kolbjørn (f. 1907) og Hansine på 11 år, yngste datter til Karen Gundersdatter.

7) Kilde: Magne Ivar Mellem.

Men Kaja går ikke langt etter kjærligheten for hun gifter seg med Gustav på Bækka, som bodde en snau kilometer lengre ned i Vellingroa, og flytter dit i august 1912. Men det var nok ikke så greit for Karoline å flytte fra hjemplassen for på Julekvelden går hun tilbake til Holt og kikker i vinduene for å se om det er noen folk der.

Slik kunne plassen gått ut av slekta, og det gjorde den også for en kort stund, men skjebnen ville at den blivende svigerfar til Karoline, Ole Olsen Berget, kjøpte Holt i 1913 og da Karoline og Albert giftet seg i 1921 så flytter de tilbake til Holt. Nå er det Karoline og Albert som rydder og bygger opp Holt til et godt småbruk med 30 mål jord, nok til å fø familien, tre kuer, to hester, to griser, noen høner og ei katte.

Selv om det var mye fattigdom og generelt elendige levekår for husmennene så klarte de seg på sett og vis noenlunde greit bare du oppfylte to krav: du var flink til å arbeide og hadde god helse. Dersom én av de egenskapene sviktet så døde du. Dette blir kalt for naturlig seleksjon. Den sterkeste overlever!

Karoline og Albert Berg.

Foto fra forlovelsesdagen 20. April 1920.

Kart fra 1805. Grinder gard til venstre på kartet og Holtet til høyre oppe i Vellingroa.

Husmannskontrakten

Vi har ikke funnet husmannskontrakten for Holtet, men her er kontrakten for Qværnbakken under Qværner:

Solør og Odalen sorenskriveri, SAH/TING-026/H/Hb/L0010: Pantebok nr. 10, 1801-1805, s. 199:

Jeg underskrevne Kiel Hansen tilstaaer herved at have løyset og overladt pladsen Qværnbakken under min gaard Qværner til Kari Hansdatter og den med hendes forlovede Morten Mortensen Skadsdammen paa følgende vilkaar.

- 1) Pladsens Jordvej, huuse og skiegaarder, maae holdes i forsvarlig stand saa intet forringes, og den samlede giødsel bestandig, forbliver ved pladsen. Pladsen maa opdyrkes saa meget muelig, og skal til pladsen følge rødning land, saa meget som kand opdyrkes.
- 2) Afgifter for det første aar bestemmes til 2 rd, og siden aarlig til svare 6 rd, som vedbliver for begge deres leve tid hvilken afgift skal erlægges inden hvert aars udgang.
- 3) de skal være forbunden til arbeide hos mig i aandetiiden nemlig om høsten een maanedes tiid, og om vaaren i fjorten dager, alt mod 8 skilling daglig men paa andre tiider have de friihed at arbeide hos hvem de finde for godt.
- 4) Naar forestaaende efterkommes skal Kari Hansdatter og hendes tilkommende ektemand Morten Mortensen beholde heele plasdsen Qvernbakken for begge deres livstid unden nogen forhøyelse i afgiften eller undre omstendigheder. Af dette Document beholdes hver et exemplar der 2d er enslydende er utstæd. Til bekræftelse i vidners overvær, hvorfor anføres at med Pladssen følger tilligende Sættervold med de tilhørende øvrige herligheder.

Hveberg Den 29. januar 1803. Kiel (K:H:S) Hansen Qværner med paaholden pen til vitterlighd L. Rolsdorph, Jacob Halvorsen Moe.

Red. anm: Avgiften på 6 rd var høy, 2rd var mer vanlig.

Riksdaler (1 Rd = 96 skilling) var hovedmynt i Danmark-Norge fra 1544 til 1813.

Slåttonn på “Ner-sand’n”, engene ved Glomma ved Grinder. Foto: Haakon Waadeland ca år 1900.
Oldemor Kaja nr. 4 fra venstre og hennes fremtidige ektemann, Gustav Bækken, rett bak henne til høyre.

Grinder gard. Gnr 47, Bnr 1.

Hovedbygningen på Grinder gard. Satt opp i 1769 av Ole Arntzen.

Like etter at Nils og Berthe flytter til Holtet i 1810 dør eieren av Grinder, krigsråd Ole Arntzen, og det er ikke lite av verdier han etterlot seg. Nettoformuen var på over 250.000 daler, av det 95.000 i obligasjoner og kontanter, resten garder og eiendommer i Grue og Vinger.

Arntzen hadde omkring år 1800 solgt garden til sin eldste sønn Peder som testamenterer garden til løytnant Ole Arntzen Lützow i 1819. Lützow var både en flink og streng herremann og det hendte at han kom ridende til husmannsplassene på søndag morgen og oppfordret folk til å arbeide på plassen sin. Det gikk kløvferd tre ganger i uka mellom Grinder og Grindersætra og veien gikk over Vellingroa så det er nok sannsynlig at Nils og Berthe fikk besøk av Lützow ridende på den hvite hesten sin.

I 1845 solgte Lützow Grinder gard til John Collett Bredesen og Ole Bjørneby for 23.000 daler og de solgte i 1864 garden til Oles sønn Lars Bjørneby for 25.000 daler. Garden var da på 640 mål dyrket jord og de hadde 10 husmannsplasser i nærheten og 4 på skogen. Hans kone Nina Fleischer fikk plantet den kilometerlange bjørkealléen fram til garden. Grusen til alléen ble kjørt fra Holtet i Vellingroa som lå i "vannkanten" av den store innsjøen etter siste istid og hadde derfor grus i avsetningene, ikke fin sand som det var mest av nede på Grinder.

Lars Bjørneby gikk for å være både snill og hjelpsom imot fattigfolk og det fikk husmennene på Holtet stor nytte av da stugua brant ned i 1882.

Karen Gundersdatter hadde på vårparten tatt sotet ut av ovnen og hatt sotet i ei trebøtte som hun satte ute ved huslaftet. Dette tok selvfølgelig fyr og den høygravide Karen prøvde forgjeves å slokke brannen. Dette slo feil, stugua brant ned og familien måtte ta bolig i fjøset. I april blir oldemor Kaja født på en svart knudrete stein utenfor fjøset (den er synlig ennå) og hun hadde et stort fødselsmerke på ene siden av kroppen som hun sa hun fikk fordi moren var så nær flammene da hun prøvde å slokke husbrannen.

Lars Bjørneby hadde tenkt å dyrke rug på Kjølmyra oppe i Veltseterberget og hadde satt opp ei stugu der. Den stugua ble tatt ned og satt opp på Holtet i 1883. Da huset ble revet i 1974 var flere av stukkene svartbrente. Om det var stokker som hadde overlevd husbrannen eller om stugua ble brukt som rie da den stod på Kjølmyra er ikke godt å vite.

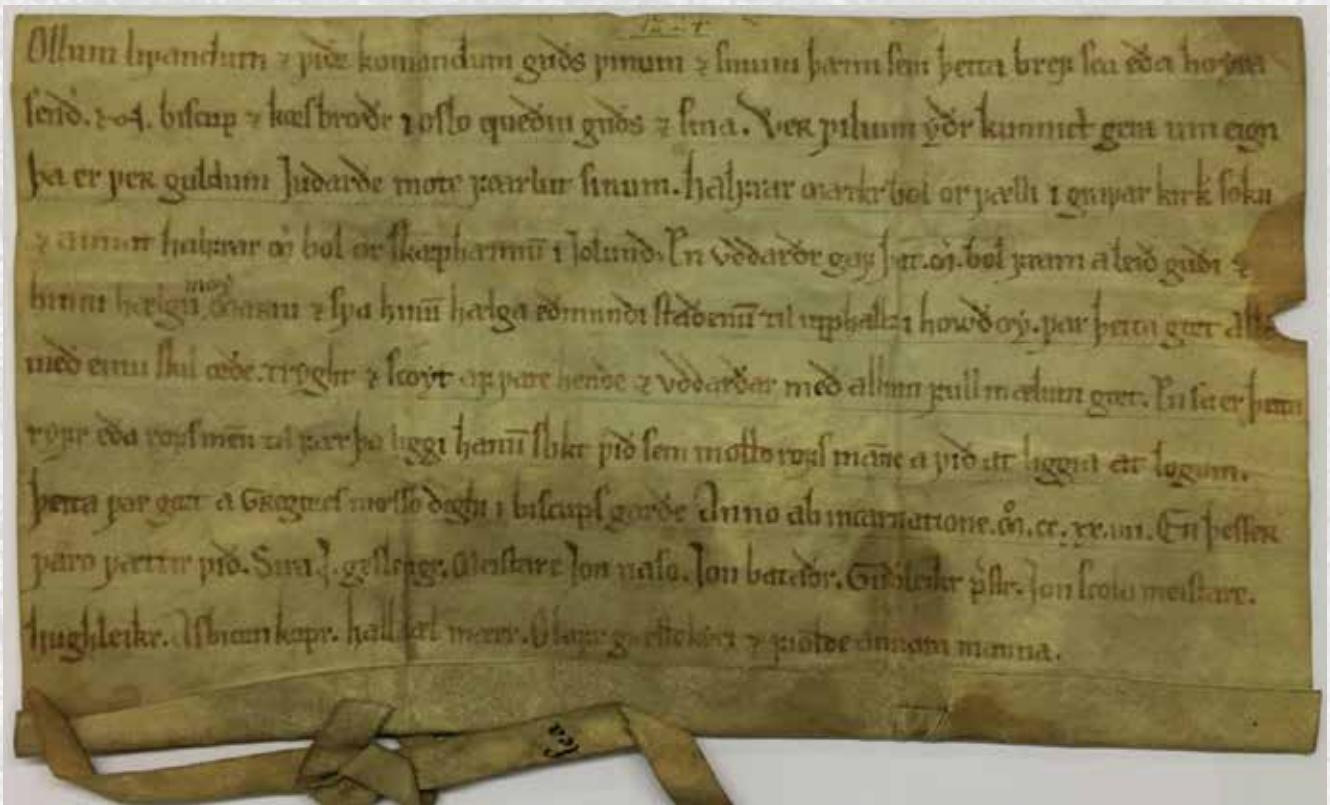
Bare noen årstall...

1022 Olav den hellige innfører kristendommen i Solør.

1024 Etter innføringen av kristendommen på Mostertinget i 1024 startet en storstilt kirkebygging i Norge. Omkring 1500 kirker ble oppført i løpet av 1100- og 1200-tallet.

1120 I Norge ble tienden innført av Sigurd Jorsalfare ca. 1120. Den skulle svares (oftest med 1/10) av all inntekt, gjerne i naturalia, og gikk i katolsk tid til biskop, prest og kirkebygning samt til de fattige.

1225 Grue kirkesokn (Gravar kirk sokn) er nevnt første gang i et brev dette året. Dette er et av de første brevene vi har i Norge med datering både med dato og årstall - 12. mars 1225.

Kilde og foto: Jo Rune Ugulen, Riksarkivet

1321 Den første presten i katolsk tid som vi finner navnet på er *Petr prester a Grafuu* som er medutsteder av et brev datert 25. februar 1321.

1328 Den første skriftelige dokumentasjonen på at det finnes et orgel i Nidarosdomen.

1349 Svartedauen i Norge varte fra høsten 1348 til januar 1350. Kirkene Furulund og Berger, i nåværende Brandval, ble lagt som annekskirker under Grue.

1536 Kong Christian III bestemte at den reformerte evangelisk-lutherske religion skulle inn føres i Norge. Røkelseskarret, som er bevart etter Kirkebrannen, mister sin funksjon i gudstjenesten, men blir brukt som oppbevaring av glør til å tenne alterlysene.

1563 - 1570 Sjuårskrigen.

1609 Dette årstallet skal ha stått på nordsiden av tårnet på gamle Grue kirke.

1610 Den Italienske fysiker og astronom Galileo Galilei oppdager Jupiters måner med sin stjernebikkert.

1611 - 1613 Kalmarkrigen

1619 Berte Lure (Hammer) ble brent på bålet på grunn av trolldomskunster.

1633 Christian IV's bibel blir utgitt (på dansk).

1644 - 1645 Hannibalfeiden. Bygging av varder. Plyndring i Brandval og Grue.

1651 Den nye Brandval kirke, "Guds Åsyns kirke" erstatter annekskirkene Furulund og Berger.

1657 - 1660 Krabbekrigen. Flere gårder i Grue ble utsatt for overfall og plyndring.

1675 Kirken ble tjærebredt med 84 tønner tjære. 10 år senere ble det brukt 46 tønner tjære. For flytende vare kan en regne at én tønne er ca. 120 liter.

1675 - 1679 Ufredsår igjen. Gyldenløvefeiden.

1684 Kongsvinger festning er bygget ferdig og får navnet Königs Winger.

1734 Det ble bestemt ved kongelig forordning at alle kirker i Norge skulle ha minst ei klokke, og at den ikke skulle henge i selve kirkerommet. Dersom kirken ikke hadde tårn måtte det enten bygges en takrytter, eller den kunne plasseres i en støpul.

1736 Konfirmasjonen innføres i den dansk-norske kirke.

1739 Kirken restaureres. 9 nye vinduer, hvert på to fag eller røfter og nye jernbeslåtte plankedører.

1741 Wagenerorglet, et barokk-orgel med 30 stemmer, innvies i Nidarosdomen.

1750 Johan Sebastian Bach dør og barokkens komplekse og flerstemmige estetikk blir oppfattet som utdatert.

1791 Wolfgang Amadeus Mozart komponerer sitt siste verk "Requiem i d-moll".

1794 Menigheten søker om lov til å flytte kirken fordi elva Glomma truer med å grave ut hele kirketomten.

1807-1814 Napoleonskrigen.

1810 Holt u. Grinder er boplassen til Berthe Hansdatter og Nils Arnesen da sønnen deres Arne Nilsen, blir født i 1810. De flytter hit en gang mellom 1806 og 1810 og Holt har vært i slekta siden.

1814 Norges grunnlov ble vedtatt 17. Mai 1814 på Eidsvoll. Riksforsamlingen erklærer selvstedighet og det blir en kort krig mellom Norge og Sverige som nordmennene taper.

1819 Det (Bernt) Ankerske Fideikommiss opphører.

1821 Karen Nilsdatter (Haultgamla) blir født og hun overleverer historier fra langt tilbake i tid til sine etterkommere. Carl Axel Gotlund reiser rundt på Finnskogen og hans detaljrike dagbok er utgitt i flere opplag.

1822 1. pinsedag, 26. Mai. Grue kirke brenner ned til grunnen og 116 mennesker omkommer.

1823 Brannen i Grue kirke førte til at det kom en lov om at alle dører i kirkebygg skulle vende utover.

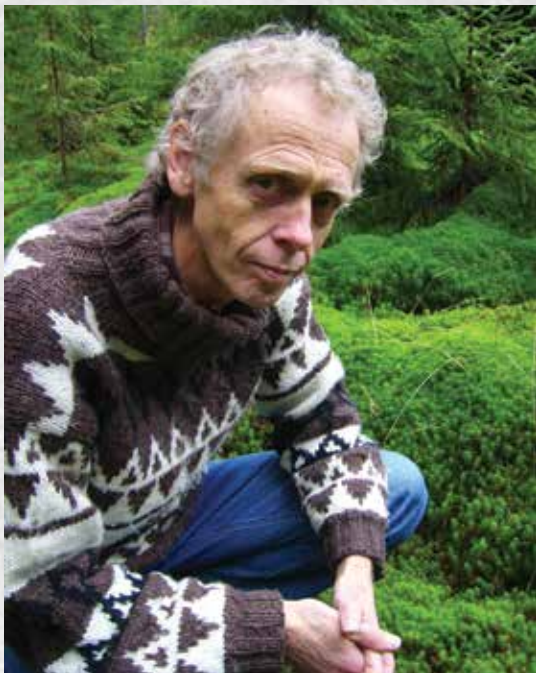
1828 Den nye Grue kirke innvies.

1852 Det første orgelet i Grue kirke innvies til minne om Jørgen Omsted's hustru Olivia Arntzen. Orgelet som hadde 13 stemmer, svellverk og pedal ble bygd av Poul Christian Brantzæg.

1930 Steinmeyer-orgelet i Nidarosdomen sto ferdig til Olavsjubileet i Juli 1930.

1998 Det nye orgelet i Grue kirke ble bygget av Brødrene Torkildsen orgelbyggeri AS. Orgelet har 33 stemmer fordelt på 3 manualer og pedal.

Magnar Åm

Magnar Åm (f. 1952) er norsk komponist med internasjonal anerkjennelse for sin svært særegne og personlige stemme. På samme måte som man bruker ordet nyklassisisme om enkelte samtidskomponister, kan en om Åms musikk bruke begrepet nyspiritualistisk. Han står i en tradisjon der enkelhet og kompleksitet blir to sider av samme søken mot et åndelig innhold i musikken.

Hans toneunivers har alltid en åndelig begrunnelse. Siden det åndelige engang er vår sanne identitet, vil en annen tilnærming være et paradoks, mener han. Det dreier seg om å uttrykke ånd i materie. Han vil besjele tonene, slik at den som lytter, kjenner seg igjen.

Parallelt med examen artium ved U. Pihls skole i Bergen 1971 utdannet han seg til organist og kantor ved Bergen Musikkonservatorium. Han har studert komposisjon med Ketil Hvoslef i Bergen (1971) og Ingvar Lidholm ved Musikhögskolan i Stockholm (1971–72).

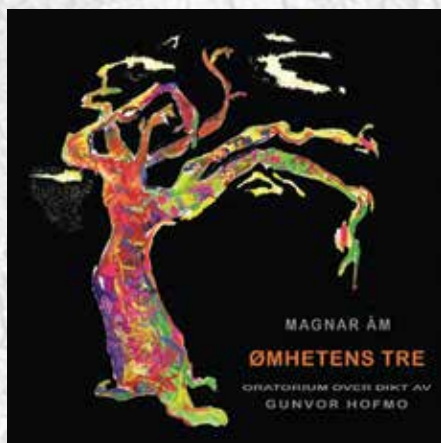
Han debuterte som organist i 1971 og fikk sitt gjennombrudd som komponist året etter med verket *bøn for strykere, kor og sopransolist*. Siden midten av 1970-årene har han vært komponist på heltid og er bosatt i Volda, hvor han også virker som kordirigent. Åm har hatt Statens garantiinntekt sidan 1979, i de seinare åra omgjort til seniorstipend fram til april 2019. Fikk i 2006 Berlins "Europäischer Komponistenpreis" ved Europäischer Musik Sommer Berlin for *det er 'kje snøen som fell, det er me som stig*, bestillingsverk for Ungdomssymfonikerne, og framført av desse. Fekk i 2009 Arne Nordheims Komponistpris og i 2014 Tonos Edvard-pris, den siste for bratsjkonserteren *inngang, nærvær, utgang*. Han har skrevet to operaer over romaner av Tarjei Vesaas: *Isslottet* (urframført 2014) og *Kimen* (urframført 2018). En opera til, over *Fuglane*, er planlagt å fullføre trilogien.

Magnar Åm har siden 1975 hatt ulike seminar i komposisjon og improvisasjon rundt i landet. Underviser fra 2005 i BA-emnet Intuitiv komposisjon/improvisasjon og musikkfilosofi i ei professor II-stilling ved Høgskulen i Volda. Har ved samme institusjon også utvikla og undervist noen år i de tverrkunstfaglige masteremna Å skape meining og Leikande sanningstilnærming / Playful truth-approach.

Full verkleste hos Nasjonalbiblioteket www.nb.no/noter og på hjemmeside www.magnaram.com

Innspillinger på Nordic Sound:

Samanfuga / Organ Works (2006). ømhetens tre (2012). Soli Deo Gloria / Requiem for Organ (2022).

Soli Deo Gloria, Gud åleine æra.

Korleis nærme seg gjennom musikk ei så grufull hending som kyrkjebrannen i Grue første pinsedag 1822, der 116 menneske ikkje kom seg ut, då dørene gjekk innover og difor vart uråd å opne når alle i panikk pressa seg mot dei frå innsida?

Ove Berg, etterkomar etter ei av dei få i bygda som ikkje kunne gå til kyrkja den dagen, spurde meg så tidleg som i 2012 om eg kunne skrive eit minneverk om hendinga. Eg sa ja allereie då, men tenkte inst inne at det ville vere ei umuleg oppgåve for meg. Med mi lyse innstilling til det å leve ville det by meg for sterkt imot å gå inn med hud og hår og skildre eit slikt ragnarok. Men han hadde brukt ordet rekviem, som tyder “kvile” og er del av ein katolsk liturgi for dei døde, der ein ber for at den døde skal få evig kvile. Eit rekviem handlar altså tradisjonelt om noko ein ser for seg hender etter den fysiske døden. Slik sett kunne eg jo kanskje ha nøya meg med å skrive eit verk med dei normale rekviemsatsane. Men det virka også litt for unngåande å la vere å skildre noko av det som hende fysisk denne lagnadstunge dagen. Kompromisset vart å sjå tragedien frå to diametralt motsette vinklar: den eine frå den panikkslegne kroppen si side, den andre frå den utfria anden/livskrafta si side.

I staden for dei tradisjonelle ledda i dødsMESSA, skildrar satsane mine den strålende pinsedagen, straumen av folk mot kyrkja, den tronge døra, mørkret og lyset inne i kyrkja, innhaldet i presten si preike, dei brå logane og panikken (sats 1-5). Alt dette bygger på Peter Wessel Zapffe sine skildringar i boka *Lyksalig Pinsefest* og Ove Berg si forteljing, slik den har vore munnleg overlevert til han gjennom slektsledda etter hans overlevande tipp-tipp-tippoldemor Berthe Hansdatter til Grinder. Men når det gjaldt Zapffe sine utmalingar av det som gjekk føre seg i panikken inne i den brennande kyrkja, vart det for sterk kost for meg å prøve å skildre dette direkte med musikk. Så eg valde å uttrykke det som ein makaber dans mellom menneska og elden (sats 6).

I sats 7 skildrar eg så andens/livskraftas oppstigning frå kroppane, like utfriande som eg forestiller meg at det er for alle menneske når døden kjem, uavhengig av rase, tru eller korleis ein har levd sine liv.

Sats 8, 9 og 10 representerer det som i eit tradisjonelt rekviem er kalla In Paradisum: Sats 8 er humoristisk leikande, sats 9 er alt-foreinande, sats 10 er som store vengeslag.

I verket har eg fletta inn tre koralar i veven: Franz Schuberts *Heilig, heilig, heilig* (Zum Sanctus frå Deutsche Messe, skriven 1826-1827), Louis Bourgeois *Gjer døri høg* frå 1551 og den norske folketonen frå Nordmøre *Hos Gud er evig glede*.

Magnar Åm, Volda, 16. Januar 2020.

Erling With Aasgård

Erling With Aasgård (f.1968) er en norsk organist, cembalist og kirkemusiker. Han er nå fungerende Domkantor i Nidarosdomen og orgellærer ved Institutt for musikk, NTNU.

Aasgård vokste opp på Åsskard i Surnadal kommune. Han studerte kirkemusikk ved Konservatoriet i Trondheim i tiden 1984–1989 og deretter under professor Jon Laukvik ved Staatliche Hochschule für Musik und Darstellende Kunst Stuttgart. Tiden i Stuttgart ble avsluttet med diplomeksamen på orgel i 1991 og cembalo i 1995, begge avholdt i Stuttgart.

Aasgård avholdt sin debutkonsert i Oslo konserthus i 1991. I 1993-94 studerte han historiske orgler under Jacques van Oortmerssen ved Sweelinck Conservatorium i Amsterdam, ved siden av private studier hos David Sanger og Nicolas Kynaston i England. I 2002–2005 hadde han et arbeidsstipend fra kulturdepartementet. Aasgård var domkantor I i Molde domkirke i årene 1997–2007. Han har også vært kantor i Kolbotn kirke, Oppegård kirke, Nidarosdomen, Værnes og Kolstad kirke; og dessuten undervist i orgelspill ved Musikkonservatoriet i Trondheim 1999–2010.

Videre har Aasgård hatt konserter i flere land: Sverige, Finland, Danmark, Island, Spania, Tyskland, England, USA og Russland (bl.a. Moskvas kat. katedral og Filharmonienens store sal i St. Petersburg). I Sverige har flere konsertopptak blitt sendt på radio av SR P2.

Aasgård har blant annet spesialisert seg i Louis Viernes seks orgelsymfonier. Fremføring av J. S. Bachs samlede orgelverker og instrumentalsoner på det historiske Wagnerorgelet i Nidarosdomen, og i tillegg en komplett oppføring av J. S. Bachs instrumentalsoner for cembalo i perioden september 2011 til mai 2012. Disse fremføringene ble fordelt over 16 konserter.

Bildet: Organist (t.v.) og komponist i Nidarosdomen i Januar 2020. Magnar utarbeider registreringen for orgelet og Erling spiller inn en demo for videre søknader til prosjektet.

Steinmeyerorgelet i Nidarosdomen

Steinmeyerorgelet er et av de største konsertorglene i Europa med 9600 piper fordelt på sju verk og totalt 127 stemmer. Orgelet ble bygd av det tyske orgelfirmaet G. F. Steinmeyer og stod ferdig i 1930. I 1970 ble det vedtatt at det skulle bevares og restaureres. Orgelbau Kuhn AG fra Sveits startet arbeidet med å bygge opp igjen det 40 tonn tunge orgelet i 2012. Steinmeyerorgelet ble innviet til grunnlovsjubileet i 2014.

Orgelet i Grue kirke

I 1852 ble det første orgelet i Grue kirke innviet til minne om Jørgen Omsted's hustru Olivia Arntzen. Omsted bekostet orgelet ferdig oppsatt i kirken mot at kommunen påtok seg vedlikeholdet og lønnet en organist. Orgelet som hadde 13 stemmer, swellverk og pedal ble bygd av Poul Christian Brantzæg.

Det nye orgelet i Grue kirke ble bygget av Brødrene Torkildsen orgelbyggeri AS og det ble innviet i 1998. Orgelet har 33 stemmer fordelt på 3 manualer og pedal.

Du kan høre orgelet på innspillingen **“Frygdesong” variasjoner over norske religiøse folketonar** med Stein Røe fra 2002 hvor han spiller verker av Ludvig Nielsen, Bjarne Sløgedal, Conrad Baden, Jan Elgarøy, Egil Hovland og Kjell Mørk Karlsen.

Støttet av Kulturrådet
Norsk kulturfond

Det norske komponistfond

Tusen takk!

Dette prosjektet har fått støtte fra *Det norske komponistfond* og *Norsk Kulturråd, NKF Fonograminnspillinger*.

Nordic Sound takker hjerteligst for denne støtten som gjorde at prosjektet kunne gjennomføres.

Soli Deo Gloria

Soli Deo Gloria. Rekviem for orgel. Grue kirkes brann 1822. Til minne om Berthe Hansdatter Holt.
Komponert av Magnar Åm

Innspilt på Steinmeyer-orgelet i Nidarosdomen 22. mars 2022.

Organist: Erling With Aasgård

Orgelassistent: Tove Kyvik

Tonmeister: Ove Berg

Innspilling, redigering og mastering: Ove Berg, Nordic Sound.

Soli Deo Gloria programhefte A4 med CD i plastlomme: Ove Berg, Nordic Sound.

Kilder:

Grueboka, skrevet av Harald Hveberg. Utgitt av Grue kommune 1948.

Lykksalig pinsefest, av Peter Wessel Zapffe. Utgitt på Pax Forlag 1999 (1972).

Kirke og menighet i Grue gjennom 150 år.

John Peter Collett. Utgitt av Grue menighetsråd 1978.

Kirkebranden i Grue 1ste pinsedag 1822 af Kristian Østberg. Udgiverens forlag 1897.

Grue kirkes brann. Pinsedag 26. Mai 1822. Et 150 års minne.

Utgitt av Grue menighetsråd og Grue kommune 1972.

Redaksjon: Andreas Stubb Guthe, Thor Henriksen, Erik Moen og Einar Søråsen.

Siste side: "Til de døde" er sitat fra Lykksalig pinsefest, Fire samtaler med Jørgen av Peter Wessel Zapffe utgitt på Pax Forlag 1999 (1972).

Grue gamle hovedkirke. Magne Ivar Mellem. Utgitt av Solør Slektshistorielag 2022.

En spesiell takk til Magne Ivar Mellem som har svart på alle mulige og umulige spørsmål om Grue kirkes brann og funnet informasjon om Holtet og slekta som har holdt til der.

Foto s. 6, 10, 11, 12, 23, 35 og 37: Ove Berg. Foto s. 36: Grete Winther Westrum.

www.nordicsound.no

Alle utgivelsene til Nordic Sound er tilgjengelige på over 70 forskjellige strømmetjenester. Musikk-filene er lastet opp i "studiokvalitet" (24bit/192kHz) og noen strømmetjenester leverer musikken i dette høyoppløste formatet. "CD-kvalitet" (16bit/44,1kHz) er ikke høyoppløst.

Soli Deo Gloria

1	I	Glorious is the Day Strålande er dagen. Altfor strålande.	5:03
2	II	They Come From Every Home Frå alle heimar kjem dei. I sine finaste klede.	5:05
3	III	Through the Low Door Gjennom den låge døra. Inn i det tronge mørket. Likevel lyse til sinns.	2:35
4	IV	Restlessness in the Congregation Ein Ezekiel-tekst om turre beinknokar som får liv på dramatisk vis, ei preik som malar ut det stormande pinseunderet, og ein salme med dommedagsmotiv skaper uro i forsamlinga.	5:45
5	V	Flashes of Light, Flames Kva skjer? Lysglimt. Logar.	1:17
6	VI	The Fire Offers a Macabre Dance Elden byr opp til makaber dans.	4:30
7	VII	Abruptly on the Other Side. In Ascent Brått er dei på andre sida. Har forlate kroppane. Er i oppstigning frå det heile.	6:35
8	VIII	Eternal Joy With God Hos Gud er evig glede. Leik. Humor.	4:14
9	IX	My Time is in Your Hand Sælt sjåande no. Med eit tvisyn som foreinar det uforeinlege. I di hand er mine tider.	6:23
10	X	The Bird Knows it When He Flies Fuglen veit det når han flyg. Mennesket veit det i si ånd.	4:30
		Spilletid / Total time:	46:01

Til de døde

De døde lærer oss alt – eller de lærer oss intet.
Lærer de oss alt, da har de gått foran oss på veien –
litt mindre til ingen nytte.

Om noget er den siste og ytterste sandhet for et menneske på jorden,
så finder han det hverken med tanker eller tro.

Bare ved å stanse hos de døde og være stille.

Peter Wessel Zapffe

